

აღმოსავლური და ევროპული კულტურული ორიენტაცია - გამოწვევები ქართული ლიტერატურული პროცესისათვის

პაიჭაძე თამარ

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; თბილისი

DOI: <https://doi.org/10.52340/idw.2023.55>

აბსტრაქტი. ლიტერატურის ისტორია ჟანრის, მეთოდოლოგიის, პრობლემატიკის და მხატვრული ფორმების მრავალფეროვნებასთან ერთად, კულტურულ- ისტორიული ორიენტაციის ისტორიასაც წარმოადგენს. ეს თეზა განსაკუთრებით მუშაობს კავკასიური კულტურის ისტორიის მაგალითზე. თავად ცნებაში - კავკასიური კულტურა მოიაზრება სხვადასხვა მცირე ერების განსხვავებული და ინდივიდუალური კულტურული ტრადიციები. მათ შორისაა ქართული კულტურა და მისი ყველაზე წარმომადგენლობითი ნაწილი- ლიტერატურა.

ახალი ისტორიული რეგულაციისა და ახალი კვლევების გზაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა კულტურის ინტეგრირება ევროატლანტიკურ კულტურულ სივრცეში. ეს საკითხი ტოტალიტარული რეჟიმის პოსტპერიოდის სახელმწიფოში განსაკუთრებით აქტუალურია.

დღესდღეობით არსებულ ლიტმცოდნეობით თუ კულტუროლოგიურ კვლევებათა კვალობაზე მოდერნისტული ხელოვნების საქართველოში დამკვიდრების ქრონოსაწყისად XX საუკუნის ათიანი წლები უნდა მივიჩნიოთ; განიხილება, რომ „მოდერნისტულმა ნირვანამ“ ქართულ შემოქმედებით სივრცეში ყველაზე გვიან ოცდაათიანი წლები დამდეგამდე გასტანა და გარკვეულწილად კომპონენტური პროფილით წარმოჩნდა,

იმდენად რამდენადაც, ქართულ ხელოვნებაში ის გამოვლინდა სხვადასხვა ავანგარდისტულ მიმართულებებში ამგვარი მაგისტრალური ცვლით: სიმბოლიზმი, ექსპრესიონიზმი, იმპრესიონიზმი, დადაიზმი, ფუტურიზმი, (თანამიმედევრობა დაცულია) და მაშინ როცა ეს მიმდინარეობანი ევროპაში თითქმის საუკუნუნახევარი გაიწელა საქართველოში ის ოც წელიწადში „დაამთავრეს“. ...„დაამთავრეს“, რადგან ლიტერატურის (ხელოვნების) ისტორიაში მოდერნიზმის ამ უპრეცედენტო „თავგადასავალს“ ფინალი კიდევ უფრო არაორდინალური ჰქონდა - მას დასასრულისკენ მიზანმიმართულად უბიძგეს და დახურვა აიძულეს; ამ პროცესის მთავარი მოქმედი პირი იყო კოლონიური სახელმწიფო და მისი ტოტალიტარული იოდეოლოგია, რომლის ერთი მთავარი მეთოდი „ტექსტზე ძალადობის“ პოლიტიკა იყო.

მხატვრულ დისკურსთა კონტენტ ანალიზს ლოგიკურად მივყავართ დასავლური მხატვრულ- მსოფლმხედველობრივი ორიენტაციის ქართულ შემოქმედებით კონტექსტში ინსტალირების და სისტემატიზაციის საკითხთან. კავკასიურ სივრცეში მისი გავრცელების ქრონომეტრაჟი და ხარისხი განპირობებული იყო ისტორიული რეალობით. ის მერყეობდა და ცვალებადობდა ასევე კულტუროლოგიური ბაზისის გადანაცვლებათა შესაბამისად. ამ ფაქტორთა მიუხედავად, განვითარების ყველა ეტაპზე საცნაურია მიდრეკილება და სწრაფვა იმ ნოვაციური და ჰეგემონური ტენდენციებისაკენ, რომლებიც კონკრეტულ ეტაპებზე არსებობდა მსოფლიო კულტურის განვითარების გზაზე.

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურა, ისტორია. კულტურულ-ისტორიული ორიენტაცია, ევროპული კულტურა, ქართული კულტურა

ლიტერატურის ისტორია ჟანრის, მეთოდოლოგიის, პრობლემატიკის და მხატვრული ფორმების მრავალფეროვნებასთან ერთად, კულტურულ- ისტორიული ორიენტაციის ისტორიასაც წარმოადგენს. ეს თეზა განსაკუთრებით მუშაობს კავკასიური კულტურის ისტორიის მაგალითზე. თავად ცნებაში - კავკასიური კულტურა მოიაზრება სხვადასხვა მცირე ერების განსხვავებული და ინდივიდუალური კულტურული ტრადიციები. მათ შორისაა ქართული კულტურა და მისი ყველაზე წარმომადგენლობითი ნაწილი-ლიტერატურა.

ქართული ლიტერატურის მიერ განვლილი გზა ჟანრის, მეთოდოლოგიის, პრობლემატიკის და მხატვრული ფორმების მრავალფეროვნებასთან ერთად, კულტურულ- ისტორიული ორიენტაციის ისტორიასაც წარმოადგენს.

ახალი ისტორიული რეგულაციისა და ახალი კვლევების გზაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა კულტურის ინტეგრირება ევროატლანტიკურ კულტურულ სივრცეში. ეს საკითხი ტოტალიტარული რეჟიმის პოსტპერიოდის სახელმწიფოში განსაკუთრებით აქტუალურია.

რა იგულისხმება ცნებებში „ევროპეიზაცია და ევროპულობა?“ ევროპას აქვს საერთო ისტორიის ძალიან ძლიერი თანაგანცდა, ერთმანეთთან ბევრი გადაკვეთა, არაერთი მოვლენა ყოფილა ევროპის ისტორიაში, რომელიც ეხებოდა არა ერთ კონკრეტულ ქვეყანას, თუმცა არსებობს განსხვავებული ხალხების და მათი ცხოვრების ფრიად აშკარა განცდაც.

სიტყვაში „ევროპა“ რასაკვირველია, არ იგულისხმება ნიველირებული სივრცე, ერთიანი კულტურული ან თუნდაც პოლიტიკური მონოლითი. ევროპა მრავალფეროვნებათა ერთიანობაა, ცხადია, მას აქვს საერთო: მსოფლიო ცივილიზაციის ისტორია მრავალჯერადი გადაკვეთის მოწმეა ევროპის ისტორიაში, როცა მოვლენები ეხებოდა არა ერთ კონკრეტულ ქვეყანას, არამედ, მთელ ევროპას.

დისკუსია ქართული კულტურის ევროპულობისა თუ არაევროპულობის შესახებ არცთუ დიდი ხანია (90-იან წლებიდან) დაიწყო; ინტეგრაციის ხარისხის განმსაზღვრელად იქცა: თავსებადობა ლიბერალური დემოკრატიის მთავარ პრინციპებთან, დიალოგურობა ურბანულ სივრცეში, გახსნილობა სხვისი აზრისა და პოზიციისადმი და ამავე დროს საკუთარი „ნოსტრიის“ გადაღახვა: ინდივიდი - ინდივიდის პირისპირ. თუმცა ცხადია, გვიან მხოლოდ პროცესის ანალიტიკა დაიწყო, თორემ თავად პროცესს უგრძესი ისტორია აქვს, რაც ნაციონალური კულტურული ცივილიზაციის ისტორიას სწორხაზოვნად გასდევს.

ისტორიოგრაფიულ და ორიენტალურ კვლევებში აღიარებულია ადრექრისტიანული ფილოსოფიის ცალსახა გავლენა V-IX საუკუნეების ქართულ ლიტერატურულ პროცესზე, ეს კულტუროლოგიური ორიენტაცია ახლო აღმოსავლურ კულტურულ-ისტორიულ რეგიონზე სწორების შედეგი იყო, ცნებაში - „კულტურულ-ისტორიულ რეგიონი“ მოიაზრება ნაციონალური და ეთნო-ჯგუფები, გაერთიანებული არა გეოგრაფიული მდებარეობის, არამედ კულტურულ- თვისობრივი და ისტორიული კუთვნილების ნიშნებით. ამ რეგიონებში ერთიანდებიან მწერლობათა სხვადასხვა ჯგუფები: 1) ბიზანტიური - შუასაუკუნეობრივი- ბერძნული. 2) სირიულ-ასურული (ცენტრები: ანტიოქიის, კონსტანტინოპოლის, იერუსალიმის ქრისტიანული ცენტრები, რომი, ალექსანდრია). 3) კოპტური (ეგვიპტე) 4) ეთიოპური. 5) ქართული. 6) სომხური 7) სლავიანური; ბულგარული, სერბიული, რუსული.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ისტორიულად, კულტურული განვითარების გზაზე, ჰეგემონი და ინდიკატორი საქართველოში ყოველთვის იყო ლიტერატურა და მწერლობა.

ამდენად, ქართული კულტურულ ისტორიული რეგიონი ადრექრისტიანულ ხანამდე უკვე

იყო ჩამოყალიბებული. უმნიშვნელოვანესი ინსპირაცია ქართული კულტურისათვის იყო ქრისტიანობის მიღება, თუმცა აქ ჩნდება წინააღმდეგობა, რომელიც კულტურულ არჩევანთან იყო დაკავშირებული, მაგრამ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და ისტორიული დატვირთვა და შედეგად ჰქონდა: ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარება საქართველოს ათავისუფლებდა აღმოსავლური ქვეყნების მაშინდელი კოლონიალური ზეწოლისაგან, თუმცა აყენებდა ბიზანტიის იმპერატიული პროტექტორატის საფრთხის წინაშე. ამიტომ კულტურულ-ისტორიული ორიენტაციის არჩევანის გზაზე ფრიად მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული: დოგმატურად ქართული ქრისტიანული კულტურა გაუსწორდა კონსტანტინეპოლს, ხოლო კანონიკურად-იერარქიულად დაუკავშირდა სირიას, - იმ დროისათვის სუსტ სახელმწიფოს, რომელსაც არ შეეძლო განეხორციელებინა საქართველოზე პოლიტიკური ზეწოლა.

ქრისტიანობის შემოღების შემდეგ ქართველთა წინაშე დადგა ტრილინგვისტიკის - სამი წმინდა ენის ქრისტიანული თეორიის დაძლევის ამოცანა, გულისხმობდა რომ მწერლობა უნდა განვითარებულიყო სამ ენაზე, სამი კულტურის მიხედვით: ბერძნულზე, ლათინურზე და ებრაულზე. ტრილინგვისტიკის მომხრეებისთვის ამ თეორიას ჰქონდა პროპაგანდისტული, და დოგმატიკური მოტივები, როცა ქრიტე ჯვარს ეცვა მას თავზე ეწერა „მეფე იუდეველთა“ სამ ენაზე: ბერძნულად, ლათინურად და ებრაულად. ამდენად, თუ ადამიანმა უნდა შეისწავლოს კულტურა, სჯობს რომ ეზიაროს მას ბერძნულად, ლათინურად ან ებრაულად, ვიდრე ვთქვათ ქართულადო. ბერძნული და ლათინური ენების გავრცელების არეალი ადრექრისტიანულ ხანაში ბევრად ფართო იყო ვიდრე ძველებრაულისა, რომლის არსებობას ტრილინგვისტიკის სივრცეში უფრო სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა, მხოლოდ ბიბლიური (ძველი აღქმა), პირველადი ენის მოტივით. წმინდა წიგნის (ბიბლიის), ღმერთის შეგონებით და ადამიანის ნებით დაწერილი წიგნის თარგმნით ქვეყანა (ნაცია) შეძლებდა ტრილინგვისტიკის თეორიის დაძლევას და აღმოსავლურ კულტურულ ისტორიულ რეგიონში ჩათვლას. ე.ი. ტრილინგვისტიკის დაძლევა და კულტურულ რეგიონში ჩათვლა განისაზღვრებოდა ბიბლიის თარგმნის დროით და პირველწყაროთი.

საქართველოში ეს მოხდა მეოთხე-მეხუთე საუკუნეში, ამავე პერიოდში განხორციელდა სომხეთშიც. ტრილინგვისტიკის დაძლევის ეს პროცესი საუკუნეების მანძილზე გაგრძელდა ევროპაში, ტრილინგვისტიკური ლათინური ენა ბიბლიის თარგმნის სედეგად IX საუკუნეში დაძლიეს ბულგარელებმა, XI საუკუნეში რუსებმა, XIV -ში ინგლისელებმა და ფრანგებმა, XVII საუკუნეში გერმანელებმა და ა. შ. ამდენად, ორიენტაციის გამსაზღვრელი ევროპული კულტუროლოგიური სვლისათვის ადრექრისტიანული პერიოდიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე მოყოლებული იყო ქრისტიანული ფილოსოფია, ხოლო ნაციონალური კულტურის ორიდინალურობას მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავდა ბიბლიის პირველწყარო, ენა, საიდანაც ის ითარგმნა და აქედან გამომდინარე სახელმწიფო და სარიტუალო პოლიტიკა.

საქართველოში ტრილინგვისტიკის დაძლევის შემდგომ ეტაპზე (IX – XI საუკუნეები), გაფართოვდა ლიტერატურის ჟანრული სივრცე, საეკლესიო, აგიოგრაფიული და ჰიმნოგრაფიული ლიტერატურის პარალელურად წარმოიქმნა და მომძლავრდა რაინდული ეპოსი, როგორც ორიგინალური მხატვრული ტექსტი და როგორც ნათარგმნი ლიტერატურული მასალა. ეს უკვე აღარ იყო რელიგიური თემატიკის ტექსტები, ისინი გარკვეულწილად საერო-სათავგადასავლო ისტორიებმა ჩაანაცვლეს. ამ ჟანრის განვითარება ქართული მწერლობის ისტორიაში მეზობელი არაქრისტიანული ქვეყნების კულტურების გაცნობით და ისტორიული ვითარებით იყო განპირობებული. არაქრისტიანული

ადმოსავლური კულტურა იქცა ახალ გამოწვევად ადრეული შუა საუკუნეების საქართველოსთვის, რომელიც ამ დროს სუვერენული და ძლიერი ქვეყანა იყო და კულტურული განვითარების გზაზე ახალ მიმართულებებს ეძებდა. ამდენად ადმოსავლური კულტურული ორიენტაციის რადიუსი უფრო გაფართოვდა და საერო ლიტერატურა ანუ რაინდული ეპოსი მხატვრულ-მენტალური თვალსაზრისით ადმოსავლურ (გაუცხოება) შემოქმედებით მეთოდზე დაუძნდა; თუმცა აღნიშნული ადმოსავლური სივრცე აღარ გულისხმობდა მხოლოდ ქრისტიანულ მსოფლმხედველობრივ საწყისს, ის ბევრად მოცულობითი იყო და არაქრისტიანული (ძირითადად მაჰმადიანური) ლიტერატურის ფორმალურ და თემატურ გავლენებს აამკარავებდა. მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ ქართული კულტურის ყველაზე დამახასიათებელი და შემოქმედებითად სრულყოფილი ნიმუში: XII საუკუნეში დაწერილი შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“, რომელიც სიუჟეტურად, იდეურად, ფორმალურად და მხატვრულად ნაციონალურ-ისტორიულ და მენტალური სიმბოლოებზე, მხატვრულ კოდებზე არის დაფუძნებული, მაგრამ მისი წარმომავლობა ავტორისვე მიერ არაქართულად (სპარსულად) ცხადდება, პოემის სიუჟეტი მთლიანად არაქრისტიანულ ადმოსავლეთში ვითარდება (არაბეთი, ინდოეთი, ჩინეთი, სპარსეთი) და პოემაშიც ადრეული შუასაუკუნეების ადმოსავლური ლიტერატურის ნიმუშებზე („ვისრამიანი“, „აბდულმესია“, „დილარგეთიანი“, „ამირანდარეჯანიანი“...) არაერთხელ ხდება აზრობრივი თუ ფორმალური სწორება. ეს ფაქტები პირველყოვლისა მინიშნებს იმ პერიოდში ქართულ ლიტერატურაში აღიარებულ „გაუცხოების“ მეთოდზე, როდესაც მხატვრული ნაწარმოების და მისი სიუჟეტის პოპულარიზაციის და ნაციონალური არაიდენტურობის მიზნით ხდებოდა მისი წარმომავლობის გაუცხოება და ამ მიზნისათვის ყველაზე „მოდურ“ არეალად ადმოსავლური მენტალურ-ყოფითი სივრცე მოიაზრებოდა. არაქრისტიანულ ადმოსავლური კულტურაზე მხატვრულ-ფორმალური ორიენტაციის ეტაპი კიდევ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში დომინირებდა ქართულ ლიტერატურაში.

ამ ტენდენციის ხანგრძლივობა საქართველოს სახელმწიფოში მიმდინარე ისტორიული რეალობითაც იყო განპირობებული. XIII-XVI საუკუნეებში საქართველოში ხორციელდებოდა მონღოლთა პოლიტიკური და ეკონომიკური დიქტატურა, რამაც მისი სრული სახელმწიფოებრივი და ეკონომიური დევალვაცია განაპირობა, ამ პერიოდის ე.წ. დაცემის ხანის შედეგები კულტურის და ლიტერატურის განვითარებაზე სრულად აისახა.

მონღოლთა ბატონობის შემდგომ ეტაპზე XVII –XVIII საუკუნეებში, ქართული სახელმწიფოებრიობის აღორძინების ხანაში კულტურული აღმავლობაც განახლდა და ლიტერატურულმა პროცესმა შეწყვეტილი ხაზიდან - ადმოსავლური კულტურული ტრადიციის კვალობაზე განაგრძო სვლა. ...და ეს მაშინ, როცა ადმოსავლური კულტურა აღარ იყო კულტურული დომინანტი და გავლენის ამპლიტუდა თავად გაოგრაფიულად ადმოსავლურ გარემოზეც კი შესუსტდა.

სწორედ ამ დროიდან - XVIII საუკუნის მიწურულიდან, ცნობირდება ერთგვარი ორიენტალური ჭრა და კულტურული ველის გადანაცვლების მცდელობა ქართულ ლიტერატურაში ადმოსავლეთიდან დასავლური კულტურისაკენ. ამ პროცესის ავანგარდში ის ქართველი ლიტერატორები იყვნენ, რომლებიც ბიოგრაფიულად დაუკავშირდნენ დასავლეთის სახელმწიფოებს, ეზიარნენ იქაურ კულტურულ და შემოქმედებით სივრცეებს, ისინი ბევრნი არ იყვნენ, ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართველი მწერლების სულხან საბა ორბელიანის და დავით გურამიშვილის ლიტერატურული მემკვიდრეობა.

ამ მწერალთა მხრიდან ევროპული მხატვრული სივრცის თუნდაც იმპულსური გაზიარება არ იყო მოვლენათა და გეოგრაფიულ ადგილთა მხატვრული აღქმა, არამედ იყო შემოქმედებით ანტურაჟში წარმოდგენილი მხატვრული დისკურსი რეალური სივრცის, კონკრეტული გეოგრაფიული ადგილის ისტორიული, რელიგიური პოლიტიკური და კულტურული ყოფის გათვალისწინებით.

ქართული საზოგადოების ნაწილის სწრაფვა კათოლიკური ევროპისაკენ, რაც განპირობებული იყო პროტესტით იმდროინდელი სპარსოფილური პოლიტიკის და აქედან გამომდინარე ქვეყნის მიმე პოლიტიკური ვითარების წინააღმდეგ, აფართოვებდა დასავლური გავლენის არეალს და ქმნიდა ევროპულ კულტურასთან მეტი დაახლოების შესაძლებლობას. ამის ნათელი მაგალითია სულხან-საბა ორბელიანის მოგზაურობა იტალიასა და საფრანგეთში, რუსეთში, მოსკოვში ცხოვრების პერიოდი; ასევე დავით გურამიშვილის ცხოვრების პრუსიული და უკრაინული ეტაპები; ეს ყოველივე ორიგინალურად აისახა ამ მწერალთა შემოქმედებაში. ამ ლიტერატორთა განსაკუთრებული როლი კავკასიური კულტურის ისტორიაში არაერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორით არის განსაზღვრული: მათ არა მხოლოდ დაიცვეს საკუთარი კულტუროლოგიური პრინციპები, არამედ, ხელი შეუწყვეს შემდგომი კულტურული ორიენტაციის ჩამოყალიბებას საკმაოდ რთულ და წინააღმდეგობრივ ეპოქაში; მოახდინეს რა ევროპეისტული აზროვნების რეკონსტრუქცია საქართველოში აღმოსავლური კულტურული მოდელისადმი განწყობილ ქართულ სააზროვნო და ლიტერატურულ სივრცეს შესთავაზეს ევროპული ნეოკლასიკური კულტურის ტენდენციები; მათი მხატვრული ტექსტები იქცნენ არა მარტო კულტურულ-სამეცნიერო, გეოგრაფიულ, ისტორიოგრაფიულ და ლიტერატურულ-ჟანრულ გამოწვევად, არამედ – ინტელექტუალურ ორიენტირად მათივე თანამედროვე კულტურაში. მეტიც, მათ დასაბამი მისცეს ინტერკულტურული კომუნიკაციების ლიტერატურულ ტრადიციას საქართველოში და საფუძველი ჩაუყარეს უაღრესად საინტერესო და მრავალფეროვან ახალ შემოქმედებით ნარატივს, რომელმაც შემდგომ ეპოქებშიც ჰპოვა გამოხატულება, რაც ამ მწერალთა მიერ ორგანიზებული ლიტერატურული და სახელმწიფოებრივი პარადიგმის კონცეპტუალური და სტრატეგიული მნიშვნელობის მაჩვენებელია.

ამ ტენდენციათა ლოგიკური გაგრძელება იყო ის „ევროპული სხივი“, რომელიც ქართულ ლიტერატურაში დაფუძნებულ ახალ მეთოდოლოგიას შემოჰყვა, იგულისხმება XIX საუკუნის დასაწყისის რომანტიკული სკოლა, რომელსაც რამდენიმე მიმდევარი ჰყავდა და პოეტურ სახისმეტყველებაში იჩინა თავი. მისი მხატვრული ნიადაგი ნაციონალურ კლასიკურ მწერლობაში უნდა ვეძიოთ, ქართული რომანტიკული სკოლის ყველაზე რაფინირებული მხატვრული დისკურსი ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედებაში იკვეთება, მაგრამ მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა იმ დროის საზოგადოებისათვის მხოლოდ ფრაგმენტულად იყო ცნობილი; ის ბიუროკრატიულ სამუშაოს ეწეოდა ქვეყნიდან მოშორებულ რეგიონში, სადაც მას, როგორც შემოქმედს არავინ იცნობდა და შემოქმედებითი შესაძლებლობების აღმავლობის ხანაში სრულიად ახალგაზრდა გარდაიცვალა...

როგორც ცნობილია, მოდერნიზმის წინარე პერიოდად ევროპაში რომანტიზმი მიიჩნევა. კულტუროლოგიურ კვლევებში სიმბოლიზმი „ნეორომანტიზმადაც“ მოიხსენება, აქ მუშაობს მისი ისტორიული და დამოკიდებულებრივი მიმართება ევროპული რომანტიკული სკოლების ტრადიციებთან, თუმცა კავკასიურ კულტურაში ეს დამოკიდებულება განსხვავებულია: რომანტიკულ სკოლასთან მოდერნიზმს საქართველოში საუკუნოვანი დისტანცია აშორებს და კავშირი უფრო ისტორიული მეხსიერების დონეზე უნდა მოვიაზროთ. ქართული მოდერნიზმი (რომელიც XX საუკუნის დასაწყისის მოვლენაა)

რომანტიკულ შემოქმედებით მსოფლმხედველობაში დასაყრდენს ვერ პოულობს და აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას რომ ეს შემოქმედებითი პროცესი ფრიად იმპულსური და უკვალო აღმოჩნდა ქართული კულტურული შემეცნებისათვის.

ევროპეიზაციის პროცესი ფაქტიურად XIX საუკუნის მიწურულიდან აღსდგა, როცა მწერლობაში ჯერ ე.წ. „სამოციანელთა“ საზოგადოებრივ-ლიტერატურული თაობა გამოჩნდა, ხოლო შემდგომ ამ ლიტერატურული თაობის „უკანასკნელი მოჰიკანი“ მწერალი ვაჟა-ფშაველა. ერთ ეპოქაში მოღვაწეობის მიუხედავად, განსხვავებული იყო ამ მწერალთა მხატვრულ-მეთოდოლოგიური არჩევანი ევროპული არამატერიალური ღირებულებებისკენ: თუ სამოციანელებთან ეროვნულ ფასეულობებზე აპელირებას ნაციონალურ და სოციალურ საკითხთა აქტივაციაში ვხედავთ, ვაჟა ფშაველასთან ახალ მხატვრულ საშუალებათა ძიებისა და წარმოჩენის ტენდენციას ვაცნობიერებთ. ის იყო გამორჩეული გემოვნებისა და ხედვის მქონე მწერალი, განსაკუთრებული სიღრმისა და მასშტაბის ხელოვანი. შესაბამისად, სავსებით მოტივირებულია მისი გავლენა მომავალ ლიტერატურულ სიახლეებზე და განსაკუთრებით ევროპული მოდელის ლიტერატურულ პროცესზე, რაც გულისხმობს ლიტერატურული იდეებისა და ფიგურების არა მარტო ლიტერატურათმცოდნეობით ინოვაციას, არამედ ინტერპრეტაციას და ფართო კულტუროლოგიური სივრცის გათავისებებას; თუმცა ისტორიული მეხსიერებისათვის განახლების ამგვარი პროცესი ახალი ორიენტაციის დამკვიდრების საფუძვლად ვერ იქცა.

XX საუკუნის დასაწყისში ქართული კულტურა-ლიტერატურა კვლავ დადგა უმძიმესი რეალობის წინაშე: სახეზე იყო აშკარა შემოქმედებითი კრიზისი, რაც მხატვრული ღირებულებებთან ფსევდო და იაფფასიანი ლიტერატურის ჩანაცვლებით გამოიხატა. ამ პროცესს გარკვეულწილად პოლიტიკა და ისტორია განაპირობებდა.

ლიტერატურის ისტორიის ეს ეტაპი საქართველოში ათიანი წლებიდან იწყება. შემოქმედებით ძიებათა გზა, მაშინ კვლავ კლასიკური მწერლობის გაკვეთილებზე გადიოდა და არც იყო სხვა ალტერნატივა, ამიტომ მომრავლდა კოპირებული, ეპიგონური, არაორიგინალური ტექსტები, რომელთაც საექვო ექსპერიმენტის ღირებულება გააჩნდათ. იყო სხვა მიმართულებებიც, ე.წ. ქალაქური ტექსტი, წვრილ მეწარმეთა და ვაჭართა სოციალური ფენის აღმოსავლური, აშუღური ნარატივი და კიდევ იაფფასიანი საფლირტო-სალონური ნაკადი, რომლებიც ძალიან პოპულარული იყო და წიგნებადაც იბეჭდებოდა. ამ პერიოდს განეკუთნება კიდევ ერთი მიმართულების ფსევდოლიტერატურა პოლიტიზირებული ლიტერატურული ექსპერიმენტებით,, რომელთა მიზანი მაშინდელი სამოქალაქო-სოციალური მეინსტრიმის გაღიზიანება და ხელოვნებაში ამით ახალი ტრენდის (კრიზის) შექმნა იყო.

ეს პროცესები მარქსიზმისა და ნიცშეანიზმის მენტალურ-ფილოსოფიური შეჯახების შედეგაც იყო, რაც მაშინ რუსულ და კავკასიურ მენტალობაში განსაკუთრებულ დაპირისპირებათა საფუძველსაც წარმოადგენდა.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს კრიზისი იქცა ერთგვარ მოტივაციად და გამოწვევად ახალი შემოქმედებითი ძიებებისა, რომელიც იმ დროისათვის სრულიად ახალგაზრდა მომავალმა ქართველმა მოდერნისტებმა განახორციელეს. აქედან იწყება ევროპეიზაციის გამოკვეთილი და შეუქცევადი პროცესი ქართულ კულტურაში, მოდერნისტულმა ფილოსოფიამ ლიტერატურაში ახალი მხატვრული ფორმები დაამკვიდრა. პოეზიაში მან მნიშვნელოვანი ნარატიული ნოვაციები განაპირობა. ეს იყო საგანთა და მოვლენათა მედიტაციური აღქმა,, ლირიკული გმირის ფსიქოსამყაროს წარმოჩენა, სიმბოლურ-პარადიგმული აღქმის ხელოვნება, ირაციონალური სამყაროს და მასში ადამიანის როლის გაცნობიერება. ამ

პრიცესთა ავანგარდში იყვნენ ქართველი სიმბოლისტები გალაკტიონ ტაბიძე, პაოლო იაშვილი და ვალერიან გაფრინდაშვილი. მათთვის ახლობელი აღმოჩნდა ევროპული მოდერნისტული მსოფლმხედველობა, ამ სკოლების შემოქმედნი და მათი მხატვრული სახე-სიმბოლოები, რაც ტრანსცენდენტალიზმისა და სულიერი მოუწყობლობის კულტივიზაციის, დუალისტური ფილოსოფიის ქართულ თეორიებში ინტერპრეტაციასა და გარესამყაროს, სიყვარულის მითომოდერნისტულ მსოფლალქმაში ცნობიერდება. ამასთან ერთად, მკვიდრდება მოდერნისტული პროზა და მისი წარმომადგენლების: კონსტანტინე გამსახურდიას, ნიკო ლორთქიფანიძის გრიგოლ რობაქიძის და სხვთა შემოქმედებით ნარატივში ჩნდება ახალი პერსონაჟი მოქალაქე, გაუცხოებული, მეამბოხე, არსებული რეალობის მძაფრი აღმქმელი და გამაანალიზებელი - ე.წ. „ევროპული რომანის“ გმირი.

დღესდღეობით არსებულ ლიტმცოდნეობით თუ კულტუროლოგიურ კვლევებათა კვალობაზე მოდერნისტული ხელოვნების საქართველოში დამკვიდრების ქრონოსაწყისად XX საუკუნის ათიანი წლები უნდა მივიჩნიოთ; განიხილება, რომ „მოდერნისტულმა ნირვანამ“ ქართულ შემოქმედებით სივრცეში ყველაზე გვიან ოცდაათიანი წლების დამდეგამდე გასტანა და გარკვეულწილად კომპონენტური პროფილით წარმოჩნდა, იმდენად რამდენადაც, ქართულ ხელოვნებაში ის გამოვლინდა სხვადასხვა ავანგარდისტულ მიმართულებებში ამგვარი მაგისტრალური ცვლით: სიმბოლიზმი, ექსპრესიონიზმი, იმპრესიონიზმი, დადაიზმი, ფუტურიზმი, (თანამიმდევრობა დაცულია) და მაშინ როცა ეს მიმდინარეობანი ევროპაში თითქმის საუკუნენახევარი გაიწელა საქართველოში ის ოც წელიწადში „დაამთავრეს“.„დაამთავრეს“, რადგან ლიტერატურის (ხელოვნების) ისტორიაში მოდერნიზმის ამ უპრეცედენტო „თავგადასავალს“ ფინალი კიდევ უფრო არაორდინალური ჰქონდა - მას დასასრულისკენ მიზანმიმართულად უბიძგეს და დახურვა აიძულეს; ამ პროცესის მთავარი მოქმედი პირი იყო კოლონიური სახელმწიფო და მისი ტოტალიტარული იოდეოლოგია, რომლის ერთი მთავარი მეთოდი „ტექსტზე ძალადობის“ პოლიტიკა იყო. ამ მხატვრულ დისკურსთა კონტენტ ანალიზს ლოგიკურად მივყავართ დასავლური მხატვრულ-მსოფლმხედველობრივი ორიენტაციის ქართულ შემოქმედებით კონტექსტში ინსტალირების და სისტემატიზაციის საკითხთან. კავკასიურ სივრცეში მისი გავრცელების ქრონომეტრაჟი და ხარისხი განპირობებული იყო ისტორიული რეალობით. ის მერყეობდა და ცვალებადობდა ასევე კულტუროლოგიური ბაზისის გადანაცვლებათა შესაბამისად. ამ ფაქტორთა მიუხედავად, განვითარების ყველა ეტაპზე საცნაურია მიდრეკილება და სწრაფვა იმ ნოვაციური და ჰეგემონური ტენდენციებისაკენ, რომლებიც კონკრეტულ ეტაპებზე არსებობდა მსოფლიო კულტურის განვითარების გზაზე.

ლიტერატურა:

1. კეკელიძე კ. (1981) ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, თსუ გამომცემლობა, თბილისი
2. პაიჭაძე თ. (2018) მოდერნიზმი და ქართული ლიტერატურა, თსუ გამომცემლობა, თბილისი
3. ყაუხჩიშვილი ს. (1973). ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თსუ გამომცემლობა, თბილისი
4. სირაძე რ. (2008). კულტურა და სახისმეტყველება, თსუ გამომცემლობა, თბილისი
5. Beck H. (1959). Kirche und Theologische literature in Byzantinischen Reich. Munchen: 1959.
6. Bakhtin M. (1979). Aesthetics of verbal creativity. Moscow, 1979.
7. Bardenhever O. (1924). Geschichte der Altkirchlichen Literature, Bd. IV (Das Fünfte Jahrhundert mit Einschluss der syrischen Literature des vierten Jahrhunderts, Berlin 1924.
8. Barthes R. (1968). Writing Degree Zero Hill and Wang: New York. ISBN 0-374-52139-5 (1968) .

9. Blake R. P. (1932). *Catalogue des Manuscrits Georgiens de la Bibliothèque de la laure D' Iviron au mont antos*, I, Paris, Librairie auguste picard, 1932.
10. Horn C. (2006) *Asceticism and Christological Controversy in Fifth-Century Palestine. The career of Peter the Iberian*. Oxford Early Cristian Studies. Oxford 2006.
11. Magarotto I. Marzaduri M., Pagani G. C., (1982). *L'Avanguardia a Tiflis: Studi, Ricerche, Cronache, Testimonianze, Documenti Seminario di Iranistica, Uralo-Altaistica e Caucasologia dell'Università degli Studi di Venezia*, 1982 .
12. Sartre J.P. (1988). *What is literature? and other essays* Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1988
13. Reifield D. (2000). *The Literature of Georgia: History* ,Curzon Press, 2000.
14. Jung C.G. (1987). *On the relation of analytical psychology to poetic and artistic creativity* Moscow University press. 1987.
- 15.

Eastern and European cultural orientation - challenges for the Georgian literary process

Paichadze Tamar

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi

Abstract

History of literature, along with the diversity of forms of genres, methodology, problematic and artistic approach, is also the history of cultural-historic orientation. The given thesis especially fits the history of Caucasian culture. The term Caucasus culture itself means different and individual cultural traditions of many different smaller nations including the Georgian literature and its most representative part – literature. It is a known fact that starting the Middle Ages, the center of cultural civilization has moved from Asia to Europe. Historiographic and oriental researches recognize the clear influence of early Christian philosophy on the Caucasian (Georgian) literature processes of the 5th – 9th centuries. Such culturological orientation was the result of influence from the Middle East cultural-historic region.

During the next stage (9th – 11th centuries) the area of eastern cultural orientation extended and the so-called general literature or knight epos was founded on the basis of eastern creative method and its creativeness approaches; such influence from eastern cultural traditions continued for quite a long period of time, till the end of the 18th century... This happened when the oriental culture was not a cultural dominant and its influence amplitude weakened even over the geographically eastern area. From the beginning of the 19th century, in Georgian culture appeared the certain oriental cutting and attempt of shifting the cultural field. First “European beam” entered the Georgian literature along with European methodology, meaning the romantic school; although, the given tendency appeared to be quite impulsive and unnoticeable for Georgian cultural cognition. Europeanization process was in fact resumed from the 1860s, when the new generation of writers appeared, although, despite their work in one epoch, their choice towards nonmaterial values was different: for one part of this generation, appealing to European values was expressed in activation of national and social issues, while in the creative heritage of the second part of them, we can see the tendency of search for and introduction of new creative methods.

Still, such closing with European values has not become the foundation for the introduction of orientation in the context of whole historic memory. In early 20th century, Georgian culture-

literature again faced the toughest reality: what appeared was the clear creative crisis, which was expressed by replacement of literature values by pseudo and “cheap” literature. The given process was the result of the mentalphilosophic clash between Marxist and Nietzschean worldviews. We must presume that the given crisis became the motivation and challenge for new creative searches, which were conducted by at that time very young, future Georgian modernists. From this point started the clear and irreversible process of Europeanization; modernist philosophy introduced completely new creative forms in literature. In poetry it was the meditational perception of subjects and events, description of psychological world of a lyrical character, art of symbolic-paradigm perception, understanding of irrational world and realizing the role of a human being in it. In addition to all the aforementioned, in literature appeared a new character – a rebel citizen harshly realizing and analyzing the reality – the so-called “new perception” character.

Keywords: Literature, History, Cultural-historic orientation, European culture, Georgian culture